

UNIWERSYTET RADOMSKI

im. Kazimierza Pułaskiego

RAPORT Z BADAŃ

POCZUCIE PŁCI PSYCHOLOGICZNEJ UCZNIÓW W OKRESIE ADOLESCENCJI

Na zlecenie: Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej nr 3 w Radomiu

Autor raportu dr Katarzyna Nowak

RADOM 2023

SPIS TREŚCI

01.Projekt badania	3
Wprowadzenie	4
02.Metodologia badań	9
02.1. Cel badań	9
02.2.Problem badań	9
02.3. Narzędzie badań	10
02.3. Organizacja badań	12
02.4. Dane społeczno-demograficzne próby badawczej	13
03. Wyniki badań	17
03.1. Płeć biologiczna a subiektywne poczucie płci uczniów	17
03.2. Typy płci psychologicznej w całej grupie uczniów	18
03.3. Typy płci psychologicznej w grupie dziewcząt i chłopców	19
03.4. Typy płci psychologicznej a wiek badanych uczniów	20
03.5. Typy płci psychologicznej uczniów a typ szkoły ponadpodstawowej	22
03.6. Typy płci psychologicznej uczniów a struktura rodziny	24
03..7. Typy płci psychologicznej uczniów a sytuacja materialna rodziny	25
04.Wnioski	26
05.Rekomendacje	28
06.Bibliografia	31
Spis wykresów	33
Spis tabel	33

01.PROJEKT BADANIA

Projekt „**POCZUCIE PŁCI PSYCHOLOGICZNEJ UCZNIÓW W OKRESIE ADOLESCENCJI**” wpisuje się w szereg działań dotyczących obszaru:

- misji i strategii rozwoju Uniwersytetu Radomskiego im. K. Pułaskiego , które koncentrują się na m.in. na prowadzeniu badań naukowych oraz czynnej współpracy z jednostkami samorządu oraz sektora gospodarczego o zasięgu lokalnym
- działań Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych w Radomiu, ukierunkowanych na diagnozę i terapię psychologiczną, pedagogiczną, logopedyczną oraz doradztwo zawodowe, jak również wsparcie dzieci, uczniów i ich rodziców oraz nauczycieli przedszkoli i szkół
- podstawowych kierunków polityki oświatowej państwa dotyczących ochrony i wzmacniania zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży
- polityki lokalnej

Projekt „**POCZUCIE PŁCI PSYCHOLOGICZNEJ UCZNIÓW W OKRESIE ADOLESCENCJI**” przeprowadzono na zlecenie Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej nr 3 w Radomiu, reprezentowaną przez panią dyrektor mgr Marzenę Radulską-Olifirowicz. Placówka zwraca szczególną uwagę na indywidualne podejście do potrzeb podopiecznych, profesjonalne rozpoznanie trudności oraz pomoc w ich pokonywaniu. Aktywnie działa wobec pojawiających się zmian w funkcjonowaniu dzieci i młodzieży, uwarunkowanych czynnikami społecznymi, kulturowymi i ekonomicznymi. Ostatnie z nich dotyczą kształtowania się tożsamości uczniów w okresie adolescencji, zwłaszcza w wymiarze poczucia płci psychologicznej. Narastający w ostatnim dziesięcioleciu trend unisex i genderfluid, widoczny szczególnie w świecie mody, w istotny sposób wpływa na psychikę i zachowania współczesnej młodzieży. Poradnia wystąpiła z potrzebą aktualnej diagnozy poczucia płci psychologicznej uczniów szkół ponadpodstawowych w Radomiu.

W niniejszym raporcie zaprezentowane zostały główne wyniki badania. Uzyskane dane w przyszłości zostaną wykorzystane do prowadzenia zajęć edukacyjnych skierowanych do młodzieży szkół ponadpodstawowych, ich rodziców oraz nauczycieli, w celu wspierania prawidłowego rozwoju i zdrowia psychicznego młodzieży w powiecie radomskim. Ponadto w oparciu o nie zostaną opracowane artykuły naukowe, raporty dla szkół oraz zorganizowana konferencja naukowo-szkoleniowa.

Autorka raportu składa podziękowania za zaangażowanie w przeprowadzenie badań Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej nr 3 w Radomiu, Urzędowi Miasta Radom oraz dyrektorom, nauczycielom i samym uczniom szkół ponadpodstawowych w Radomiu

Wprowadzenie

Adolescencja (łac. *adolescere*, co znaczy „dorastać do dojrzałości”) to okres pomiędzy dzieciństwem a dojrzałością, który cechują ogromne zmiany dotyczące m.in. sfery fizycznej i seksualnej, odnalezienia własnej tożsamości, utworzenie nowych relacji interpersonalnych. Jedną z najbardziej widocznych zmian w rozwoju nastolatków jest tzw. skok rozwojowy/pokwitaniowy, czyli przyspieszenie tempa rozwoju – obejmuje on przyrost zwłaszcza długości, następnie ciężaru ciała, wzrost całego układu szkieletowego, wyraźny rozwój pierwszo- (cechy narządów płciowych) i drugorzędnych cech płciowych (np. owłosienie twarzy u chłopców, rozwój piersi u dziewcząt). Pokwitanie jest procesem stopniowego wewnętrznego przekształcania ciała dziecka w ciało dorosłego. Wiele kultur wypracowało w okresie dorastania ceremonie symbolizujące wkroczenie chłopca czy dziewczynki w dorosłość.

Okres adolescencji stanowi ważny etap życia jednostki, w którym zachodzą istotne zmiany przebiegające w rozwoju zgodnie z płcią biologiczną, ale też odnoszące się do postrzeganej płci psychologicznej.

Jednak proces różnicowania płciowego człowieka rozpoczyna się dużo wcześniej i przebiega w kilku etapach, na które składają się: genetyczna determinacja płci, różnicowanie gonad, rozwój narządów płciowych (zewnątrznych i wewnętrznych) oraz dojrzewanie płciowe. Płeć genetyczna jest określana już w trakcie zapłodnienia. Początkowo gonada płodowa jest bipotencjalna, czyli może przekształcić się w kierunku żeńskim lub męskim. O przekształceniu tym decyduje układ chromosomów w powstającej zygocie (układ żeński XX lub męski XY). Do 6. tygodnia życia płodowego gonada pierwotna pozostaje bezpłciowa, po czym przemienia się w jajniki lub jądra pod wpływem działania chromosomów. Od tego momentu podejmuje ona czynności hormonalne i biosyntezę testosteronu. Od 8. do 20. tygodnia ciąży dochodzi do różnicowania narządów płciowych męskich i żeńskich (Szaras-Czapnik, Romer, 2013, s. 140–149).

Różnicowanie płciowe mózgu odbywa się w czasie ciąży oraz w okresie noworodkowym, a zależy od obecności testosteronu u płodów męskich oraz jego braku u płodów żeńskich. U noworodków płci męskiej stwierdza się wysokie stężenie testosteronu we krwi między 1. a 4. miesiącem życia. W tym okresie tworzą się struktury w mózgu odpowiadające za męską identyfikację płciową. Wykazano różnice w wielkości niektórych jąder podwzgórza, i to zarówno między kobietą i mężczyzną, jak i między mężczyznami homo- i heteroseksualnymi (Kula, Słowikowska-Hilczer, 2003a, s. 472–475).

Płeć psychiczna kształtowana jest razem z płcią genetyczną. Składają się na nią rola płciowa, identyfikacja płciowa oraz psychoorientacja płciowa. W okresie płodowym i po urodzeniu rozwija się ona pod wpływem podwzgórza i układu limbicznego oraz społecznego

oddziaływania na dziecko (rodziny i otoczenia) (Kula, Słowikowska-Hilczer, 2003b, s. 7–16). Natomiast poczucie przynależności płciowej ujawnia się zwykle między drugim a trzecim rokiem życia. (Kula, Słowikowska-Hilczer, 2003a, s. 475-479).

Rozwój i kształtowanie tożsamości płciowej następuje więc od okresu dzieciństwa. Składają się na nie różne zachowania dzieci, które wynikają zarówno z ukształtowania płci mózgu, jak i obserwacji zachowań dorosłych. Budowany od najmłodszych lat obraz płci, postawy wobec seksualności i przebieg kształtowania tożsamości płciowej zostaje mocno zweryfikowany w okresie dorastania.

Istotnym problemem jest wówczas akceptacja własnej płci i dojrzewania płciowego. Psychologia okresu dorastania dostrzega, iż niektóre aspekty przemian cielesnych mogą wywołać dyskomfort psychiczny, zwłaszcza u nastolatków, którzy nie zostali przygotowani na te zmiany rozwojowe – miesiączka, wytryski nasienia, tyczkowaty wygląd, wypryski, załamania głosu – mogą być źródłem niepokoju, zakłopotania, przewrażliwienia na punkcie własnej osoby.

Zaobserwowano, iż trudności w tym zakresie częściej występują u dziewcząt. Na ambiwalentny stosunek dziewcząt do swojej płci wpływają m.in. dolegliwości związane z menstruacją, obecna presja związana z idealną sylwetką kobiety. Niechęć pożegnania się z dzieciństwem może przejawiać się u dziewcząt w: psychicznym infantyлизmie, zaburzeniach odżywiania lub niekiedy występującym tzw. kompleksie Diany, polegającym na tym, że dziewczyna nie chce być kobietą i strojem oraz zachowaniem naśladuje chłopców, przy czym zazwyczaj są to zjawiska przejściowe.

Na ogół proces identyfikacji z własną płcią u dojrzewających nastolatków przyjmuje zwykle określoną postawę, która najczęściej przejawia się w zachowaniach zgodnych z ukształtowanym w procesie socjalizacji stereotypem płciowym, odwołującym się do społecznych oczekiwań i wymagań roli związanej z daną płcią (Imieliński, Dulko, op. cit.). Stereotyp rozumienia kobiecości i męskości można wyjaśnić odwołując się do koncepcji schematów płci. Dotyczy ona oczekiwań odnoszących się do cech, sposobu zachowania kobiet i mężczyzn, przy czym “stereotypy związane z płcią należą do najbardziej powszechnych stereotypów i społeczeństwo egzekwuje od swoich członków zgodne z nim funkcjonowanie” (Strykowska, 1992, s. 123). W naszej kulturze stereotypowe cechy określające męskość to: rywalizacja, niezależność, siła, łatwość podejmowania decyzji, dominacja. Powszechnie uważa się natomiast za typowo kobiece takie cechy, jak: wrażliwość, opiekuńczość, zdolność do poświęcania się, uczuciowość (Miluska, 1996).

Układ cech psychicznych związanych z płcią, określaną płcią psychologiczną, kształtuje się już od okresu wczesnego dzieciństwa pod wpływem zróżnicowanych czynników wewnętrznych i zewnętrznych. Stanowi stałą dymensję, określoną przez identyfikowanie się jednostki z przedstawicielami danej płci w określonej kulturze. Jej ważnym elementem jest

potrzeba przynależności do jednej z płci (Shaffer, 1985, s. 540). Przejawia się w podejmowaniu określonych zachowań charakterystycznych dla danej płci już przez dzieci w okresie przedszkolnym, przejawiających zainteresowanie płcią przeciwną oraz budową anatomiczną człowieka. Zgodnie z teoriami koncepcji kształtowania tożsamości płciowej w kolejnych etapach swojego życia jednostka nabywa określonych cech i zachowań wskazujących na przynależność do danej płci. Do najbardziej popularnych należą: koncepcja pięciu warstw życia erotycznego, koncepcja kształtowania tożsamości płciowej Sandry Bem oraz podejście poznawczo-rozwojowe.

Teoria pięciu warstw życia erotycznego Seligmana i in. (2003) wskazuje na pojawianie się kolejnych poziomów w kształtowaniu seksualności człowieka. Podstawę stanowi tożsamość płciowa, czyli świadomość bycia kobietą lub mężczyzną. Kolejną warstwą jest orientacja seksualna wskazująca na ukierunkowanie popędu seksualnego. Dzieli się ja na heteroseksualną (zgodność narządów płciowych z tożsamością płciową i zwrócenie popędu do osób płci przeciwnej), homoseksualną (zgodność narządów płciowych z tożsamością płciową i zwrócenie popędu do osób tej samej płci) i transseksualną (rozbieżność narządów płciowych z tożsamością płciową). Poziom trzeci tworzą preferencje seksualne, które wpływają na reakcje seksualne. Następną warstwą jest rola płciowa, czyli publiczna manifestacja tożsamości płciowej (zachowania charakterystyczne dla dziewczynek i chłopców, realizacja zadań społecznych i kulturowych, podejmowanie określonych zachowań seksualnych). Ostatnim poziomem jest funkcjonowanie seksualne związane z aktywnością seksualną (tamże, s. 34-37).

Jedną z najbardziej popularnych koncepcji opisujących płć psychologiczną jest koncepcja schematów płci Bem – dotycząca procesu kształtowania się cech psychicznych związanych z płcią w zgodzie z definicjami kobiecości i męskości powszechnymi w danym społeczeństwie. Schematy płci zawierają się w schematach poznawczych, zawierających oczekiwania, które odnoszą się do cech i sposobu zachowania się kobiet i mężczyzn (Brzezińska i in., 2002).

Bem (1976, s. 54) w miejsce jednowymiarowej i bipolarnej koncepcji płci zaproponowała teorię dwóch niezależnych względem siebie czynników męskości i kobiecości. Tym samym jednostka może posiadać jedną z kilku możliwych kombinacji cech męskich i kobiecych: typ zgodny z własną płcią biologiczną uzyskuje wysokie wyniki na jednej, a niskie na drugiej dymensji (mężczyźni z wysokimi wynikami w skali męskości i niskimi wynikami w skali kobiecości, u kobiet – odwrotnie), typ niezgodny z płcią biologiczną, "skrzyżowany" – to kobiety z wysokimi wynikami w skali męskości i niskimi w skali kobiecości, u mężczyzn – przeciwnie, typ androgyniczny cechujący się wysokimi wynikami na obu dymensjach oraz typ niezróżnicowany uzyskujący w nich wyniki niskie.

W koncepcji L. Bem (1976, 2000) osoby androgyniczne inaczej niż osoby określone płciowo przetwarzają informacje, zwłaszcza informacje o sobie i innych. Zdaniem autorki funkcjonują

sprawniej w sytuacjach społecznych, ponieważ będące w równowadze cechy męskie i żeńskie umożliwiają szybszą adaptację i lepsze funkcjonowanie w coraz bardziej złożonej rzeczywistości społecznej. Odpowiedzialność za tworzenie się w jednostce równowagi cech męskich i żeńskich spoczywa w procesie socjalizacji na rodzicach, wychowawcach i szeroko rozumianym wpływie społeczno-kulturowym.

Wyróżnione kategorie osób posiadają różny poziom ulegania schematom płci i zachowań. Osoby typowe płciowo w porównaniu z nietypowymi szybko przyswajają charakterystyczne dla płci atrybuty i wzorce funkcjonowania. Charakteryzuje je mniejsza ekspresja kulturowa z uwagi na zakorzenienie określonych zasad zachowania charakterystycznych dla danej płci. Stereotypy zachowań i zasad ograniczają u nich kreowanie tożsamości. Z kolei osoby nietypowe pod względem tożsamości płciowej są skłonne do integrowania w swoim zachowaniu modeli męskości i kobiecości, nie funkcjonują w jednoznacznym schemacie i dystansują się od wzorców społecznych (Miluska, 1995, s. 19-38).

W podejściu poznawczo-rozwojowym wyróżnia się dwie teorie kształtowania tożsamości płciowej: model stadialny oraz przetwarzania informacji. Pierwszy z nich opiera się na ciągłości rozwojowej i jej niezmienności bez względu na otoczenie dziecka. Drugi z kolei uwzględnia przetwarzanie informacji płynących z otoczenia i ich przyswajanie. Role płciowe są w nim obserwowane, wzmacniane społecznie i uznawane w danym otoczeniu za właściwe. Zgodnie z drugim modelem tożsamość płciowa zależna jest od kontekstu społeczno-kulturowego. Wyznaczają ją akceptowane sposoby zachowań, ubioru, pełnionych ról rodzinnych i zawodowych kobiet i mężczyzn (Gulczyńska, Jankowiak, 2009, s. 30-39).

Posługiwanie się kategorią płci psychologicznej (nie zawsze zgodnej z płcią biologiczną) pozwala inaczej spojrzeć na rolę środowiska społeczno-kulturowego – kieruje nas ku traktowaniu go mniej jako “bezpośrednio sprawczego”, a bardziej jako kontekstu rozwoju określonych właściwości człowieka (por. przegląd badań: Lisak, Hopper, Song, 1996), w tym także płci psychologicznej i związanego z nią poczucia tożsamości płciowej (por. Miluska, 1996) jako ważnych determinant ludzkiego postępowania.

Należy zwrócić uwagę na dokonujące się w ostatnich latach zmiany w postrzeganiu cech typowych dla danej płci. W tradycyjnym postrzeganiu ról związanych z płcią od dzieci wymaga się zachowań męskich i kobiecych akceptowanych kulturowo i społecznie. W ujęciu nowoczesnym odchodzi się od stereotypowego myślenia o kobiecości i męskości, znacznej roli patriarchy w rodzinie i ścisłego podziału obowiązków i wykonywanych zawodów (Karkowska, 2021).

W nowych społeczeństwach na skutek przemian kulturowych i cywilizacyjnych występuje inny niż dotychczas model kształtowania tożsamości płciowej. Ojcowie dzieląc się doświadczeniem przekazują swoją mądrość życiową dzieciom, kształtują ich tożsamość kulturową, społeczną. Przyjmują rolę mentora i doradcy w wychowaniu zarówno chłopców, jak i dziewczynek. Uczą

reakcji na życiowe wyzwania, łączenia roli matki i ojca, pracownika i członka rodziny. Wychowują inaczej dzieci niż sami byli wychowywani. Dostrzegają konieczność kompromisu między tradycją a nowoczesnością (Tamże).

Dodatkowo na zmianę tradycyjnego postrzegania roli kobiety i mężczyzny mają wpływ ruchy feministyczne oraz przemiany ekonomiczno-gospodarcze. Schematyczny podział ról płci ulega stopniowemu rozluźnieniu. Kobiety coraz częściej są dobrze wykształcone, pracują w zawodach zarezerwowanych tradycyjnie dla mężczyzn, wchodzą w przestrzeń publiczną i doskonale się w niej odnajdują. Walczą o swoje prawa, likwidację dyskryminacji politycznej, ekonomicznej, kulturowej i zachowań przemocowych. Z kolei mężczyźni przejmują część kobiecych obowiązków rodzinnych, współuczestniczą w życiu domowym (Szyszka, 2008, s. 217-223).

Ukształtowanie nowego typu ojcostwa wpłynęło na zakończeniu kultury patriarchy kojarzonego z autorytetem, stanowieniem prawa, surowością i nieobecnością ojca w procesie wychowania dziecka. Na taki stan rzeczy złożyły się warunki ekonomiczne (konieczność podjęcia pracy zarobkowej przez kobiety po urodzeniu dziecka), wzrost poziomu samodzielności kobiet i podejmowanie przez nie pracy w różnych zawodach. Nastąpiła także likwidacja stereotypów w wychowaniu i roli rodziców w tym procesie.

Wyniki przeprowadzonych do tej pory analiz i badań potwierdzają istotny wpływ płci psychologicznej na sposób funkcjonowania człowieka, także na pojawianie się zakłóceń i zaburzeń w jego zachowaniu w różnych sytuacjach życiowych (por. np. Bem, 2000; Budrowska, 1997, 2000; Deborah, 2000; Hołówka, 1982; Miluska, 1996; Mizielińska, 1996; Strykowska, 1992), Zaburzenia w kształtowaniu tożsamości płciowej mogą wynikać z wad wrodzonych lub genetycznych. Są one także efektem chorób i zaburzeń endokrynologicznych. Ich powstanie zaburza prawidłowe funkcjonowanie w różnych sferach życia.

Na skutek współczesnych przemian społecznych, kulturowych i gospodarczych zauważa się odchodzenie od tradycyjnego pojmowania ról płciowych oraz przypisanych im atrybutów. Pomieszaniu ulegają role kobiece i męskie, wykonywane przez obie płcie zawody, drogi rozwoju, kariery oraz pełnionych ról rodzinnych. W psychologii, począwszy od lat 80.XXw., ustawicznie zmienia się rozumienie ról związanych z płcią. Poszukiwania te prowadzą coraz częściej ku ugruntowywaniu koncepcji androgynicznej, uznającej jako najbardziej pożądaną kombinację męskich i żeńskich cech osobowości.

02.METODOLOGIA BADAŃ

02.1.Cel badań

Głównym problemem podjętych badań było ustalenie, jaki typ płci psychologicznej cechuje młodzież w okresie późnej adolescencji oraz czy istnieje związek pomiędzy płcią psychologiczną uczniów a wybranymi zmiennymi socjodemograficznymi.

02.2. Problem badań

Dynamika rozwoju współczesnego świata wymaga zarówno od kobiet, jak i od mężczyzn w każdej grupie wiekowej zmiany postaw do tradycyjnych poglądów dotyczących roli obu płci (Deborah, 2000; Hołówka, 1982). Przemiany te dotyczą m.in. zmian obyczajowych, form aktywności zawodowej, transformacji patriarchalnego wizerunku świata oraz większej akceptacji odmienności (Schmidt-Waldherr, 2001; Wejnert, 2001).

Niniejszy projekt badawczy odwołuje się do schematów płci według Sandry Bem (op. cit.; por. także Kuczyńska, 1992a). Psychologiczna płeć człowieka rozumiana jest "jako układ cech psychicznych związanych z płcią, takich jak kobiecość czy męskość, które kształtują się w jednostce od wczesnego dzieciństwa, dzięki jej uczestnictwu w życiu społecznym" (cyt. za: Kuczyńska, op. cit., s. 237).

W badaniach poszukiwano odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jaki jest rozkład typów płci psychologicznej u badanej młodzieży płci żeńskiej i męskiej?
2. Jaki jest rozkład płci psychologicznej uczniów z uwagi na ich wiek?
3. Czy młodzież pochodząca z różnych szkół różni się rozkładem typów płci psychologicznej?
4. Czy młodzież pochodząca z rodzin o różnej strukturze różni się rozkładem typów płci psychologicznej?
5. Jaki jest rozkład płci psychologicznej uczniów z uwagi na sytuację materialną rodziny, z jakiej pochodzą?

W badaniach za zmienną zależną przyjęto płeć psychologiczną, która określana jest poprzez jedną z poniżej wymienionych charakterystyk:

- zgodna z płcią biologiczną
- niezgodna z płcią biologiczną
- nieźróźnicowana
- androgyniczna

Z kolei za zmienne niezależne przyjęto: płeć biologiczną, wiek, typ szkoły ponadpodstawowej, strukturę rodziny, sytuację materialną rodziny oraz pozycję w rodzeństwie.

02.3. Narzędzie badań

Badania przeprowadzono za pomocą narzędzia służącego do określenia typu płci psychologicznej - Inwentarza do oceny płci psychologicznej (IPP) autorstwa Alicji Kuczyńskiej (1992a, 1992b).

Inwentarz IPP (Kuczyńska, 1992) opiera się na założeniach Teorii Schematów Płciowych Bem (1981) i stosowany jest do oceny płci psychologicznej rozumianej jako gotowość do korzystania z określonego wymiaru płci w stosunku zarówno do siebie, jak i świata. IPP mierzy pewien aspekt płci psychologicznej, pozwalając ocenić, w jakim stopniu koncepcja własnej osoby pozostaje u badanej jednostki pod wpływem kulturowych definicji męskości i kobiecości (Kuczyńska, 1992, s.27).

Kwestionariusz składa się z 35 itemów dotyczących określonych cech osobowości, z czego 15 cech zakwalifikowano jako charakteryzujących mężczyzn, 15 cech jako charakteryzujących kobiety, natomiast 5 pozycji jest neutralne/buforowe i nie wchodzi do żadnej ze skal. Osoby badane oceniają każdą cechę na pięciostopniowej skali od 1 – zupełnie taki nie jestem do 5 – zupełnie taki jestem. Wynikiem w każdej skali jest suma odpowiedzi z tworzących ją itemów.

Uzyskane przez osobę badaną wyniki w zakresie poziomu kobiecości i męskości pozwalają - brane łącznie - określić jeden z czterech możliwych typów płci psychologicznej. W koncepcji Bem (1976, s. 54) pierwotnie był to typ androgyniczny (androgynous), typ zgodny z płcią biologiczną (sex typed), typ niezgodny z płcią biologiczną (cross-typed sex) oraz typ niezróżnicowany (undifferentiated). Kuczyńska (1992) wyodrębniła w Inwentarzu IPP następujące typy płci psychologicznej:

- osoby określone seksualnie – które uzyskały wysoki wynik w skali odpowiadającej ich płci i niski wynik w skali odpowiadającej płci przeciwnej, są to kobiece kobiety i mężczyźni
- osoby androgyniczne - kobiety i mężczyźni, którzy charakteryzują się wysokimi wynikami w obu skalach
- osoby nieokreślone seksualnie - kobiety i mężczyźni, którzy charakteryzują się niskimi wynikami w obu skalach
- osoby krzyżowo określone seksualnie – które uzyskują wysokie wyniki w skali odpowiadającej płci przeciwnej i niskie wyniki w skali odpowiadającej ich własnej płci, są to męskie kobiety i kobiece mężczyźni

Wymiar płci stanowi ważny wymiar JA jednostki. Osoby określone seksualnie i krzyżowo określone seksualnie posługują się w opisie siebie charakterystykami zgodnymi ze społecznym definiowaniem kobiecości bądź męskości. Z kolei osoby androgyniczne i nieokreślone seksualnie ukształtowały opis siebie poza kulturowymi definicjami kobiecości i męskości, posługując się w jednakowym stopniu przymiotnikami kulturowo określającymi kobiecość lub męskość. Stąd uzyskane wyniki nie tyle służą do pomiaru nasilenia kobiecości

lub męskości, co są miarą gotowości do posługiwania się danym wymiarem płci we własnym opisie

Rzetelność dla narzędzia w badaniach Kuczyńskiej (1992) wyniosła $\alpha = 0,7834$ dla skali Męskość oraz $\alpha = 0,7856$ dla skali Kobiecość i są to wartości zadowalające. Z kolei w nowej charakterystyce psychometrycznej przeprowadzonej przez Korzeń (2005) wartości te wyniosły odpowiednio dla skali Męskości 0,82, a dla skali Kobiecości 0,81, co oznacza dobrą charakterystykę rzetelności obu skal. /Korzeń Nowa charakterystyka psychometryczna Inwentarza Oceny Płci Psychologicznej

02.4. Organizacja badań

Udział w projekcie pt. **POCZUCIE PŁCI PSYCHOLOGICZNEJ UCZNIÓW W OKRESIE ADOLESCENCJI** był dobrowolny – mogła do niego przystąpić bezpośrednio każda szkoła ponadpodstawowa z Radomia i powiatu radomskiego. Na potrzeby badań wykorzystano platformę Microsoft Teams, służącą do udostępniania kwestionariusza oraz zgromadzenia danych od uczniów szkół ponadpodstawowych, których dyrektorzy wyrazili zgodę na przystąpienie do badań. Badania prowadzono metodą ankiety internetowej. Uczniowie mieli możliwość wypełnienia kwestionariusza najczęściej na lekcjach godziny wychowawczej, bądź w dowolnym czasie poza zajęciami szkolnymi. Każdy uczeń odpowiadał na pytania zawarte w ankiecie samodzielnie, mając do dyspozycji smartfon, tablet lub komputer podłączony do Internetu będącego na wyposażeniu szkoły lub prywatnym. Średni czas wypełnienia kwestionariusza wyniósł 9min 22sek.

Do ostatecznej analizy danych zakwalifikowano tych uczniów, którzy ukończyli badanie w całości. Tym samym opracowany raport opiera się na wynikach uzyskanych w grupie 847 respondentów, którzy przesłali kompletnie wypełnione kwestionariusze. Odrzucono natomiast te, w których respondenci pominęli niektóre z pytań i nie udzielili na nie odpowiedzi (około 3% respondentów).

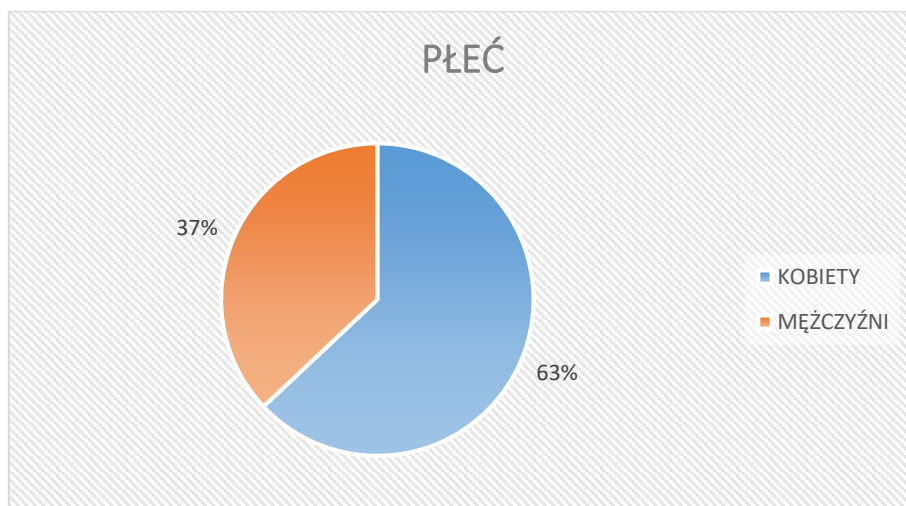
Na etapie przygotowania badań terenowych zadbano o rzetelność procesu gromadzenia danych. W tym celu powołano koordynatora z ramienia uczelni, odpowiedzialnego za przygotowanie koncepcji badań, strategii ich przeprowadzenia, opracowanie kwestionariusza online i raportu na podstawie uzyskanych danych, koordynatora z urzędu miasta odpowiedzialnego za udostępnienie szkołom linku do badania, dyrektorów placówek oświatowych, którzy wyznaczili koordynatorów szkolnych odpowiedzialnych i za profesjonalne przeprowadzenie badań, w tym organizację badań na terenie szkoły i zebranie zgód rodziców uczniów niepełnoletnich.

Z uwagi na czas realizacji projektu dobór respondentów do badania miał charakter doboru celowego (arbitralnego). Badania przeprowadzono on-line w czerwcu 2023r. Próba badawcza została dopasowana do przygotowanego procesu realizacji badań w szkołach ponadpodstawowych. Taki dobór próby związany był z wiedzą i doświadczeniem badacza dotyczącego znaczenia poczucia płci psychologicznej w kształtowaniu się tożsamości płciowej w późnej fazie adolescencji.

02.5. DANE SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNE PRÓBY BADAWCZEJ

W badaniu pt. „**POCZUCIE PŁCI PSYCHOLOGICZNEJ UCZNIÓW W OKRESIE ADOLESCENCJI**” wzięło udział łącznie 850 osób z Radomia i powiatu radomskiego. Z uwagi na kompletność wypełnienia kwestionariuszy, do dalszej analizy badań zakwalifikowano dane od 847 respondentów.

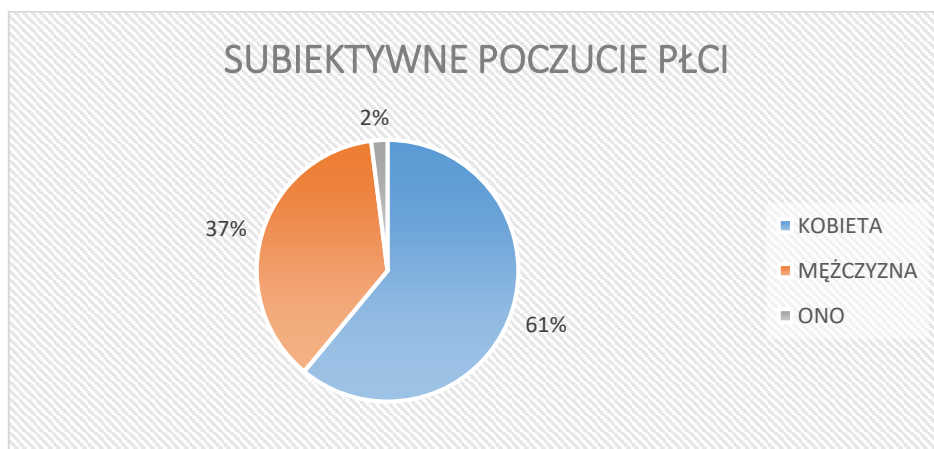
W przeprowadzonym badaniu ilościowym uczestniczyło 63% kobiet (537) oraz 37% mężczyzn (310).

Wykres 1. Płeć biologiczna respondentów

Źródło: opracowanie własne

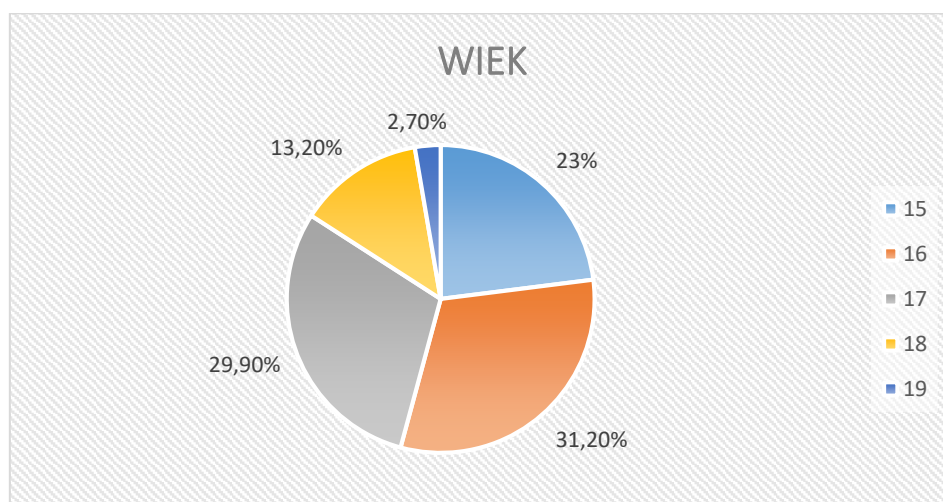
Na pytanie o subiektywne poczucie płci 61% (519) respondentów wskazało na kobietę, 37% (312) na mężczyznę, natomiast 2% (16) na kategorię ono.

Wykres 2. Subiektywne poczucie płci badanych

Źródło: opracowanie własne

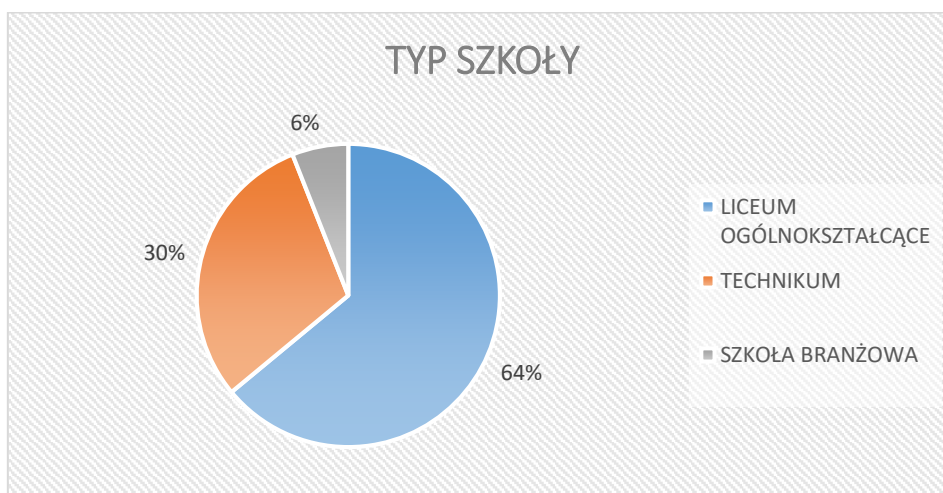
Wiek uczniów mieścił się w przedziale 15-19 lat, przy czym najwięcej uczniów było w wieku 16 (31,2%) oraz 17 (29,9%) lat, następnie 15 lat (23%), najmniejszy odsetek badanych osób stanowią uczniowie najstarsi (2,7% ukończyło 19 lat) oraz w wieku 18 lat (13,2%). Przeciętny (średni) wiek badanych uczniów wyniósł 16 lat.

Wykres 3. Wiek badanych uczniów

Źródło: opracowanie własne

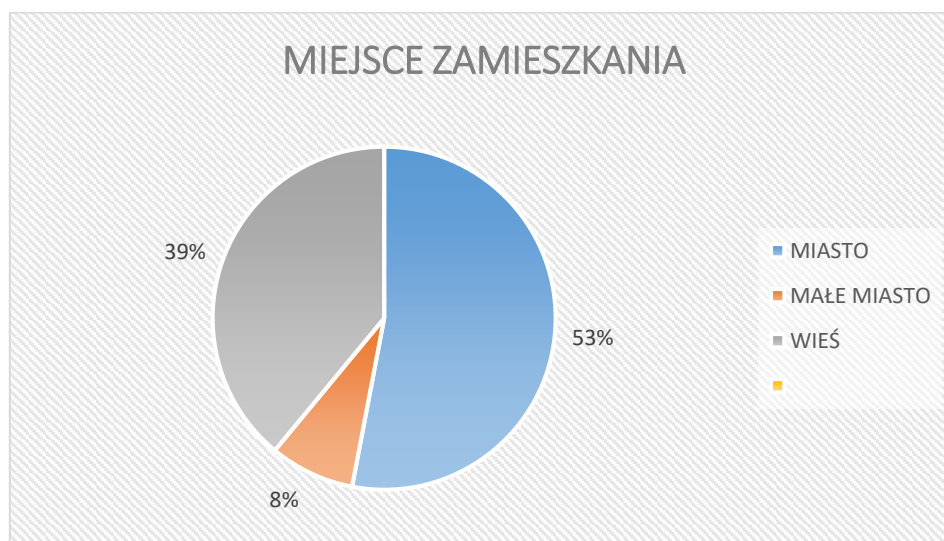
W badaniu najwięcej respondentów - 64% (542) uczęszczało do szkoły ogólnokształcącej, 30% (252) do technikum, a 6% (53) do szkoły branżowej.

Wykres 4. Typy szkół, do których uczęszczają respondenci

Źródło: opracowanie własne

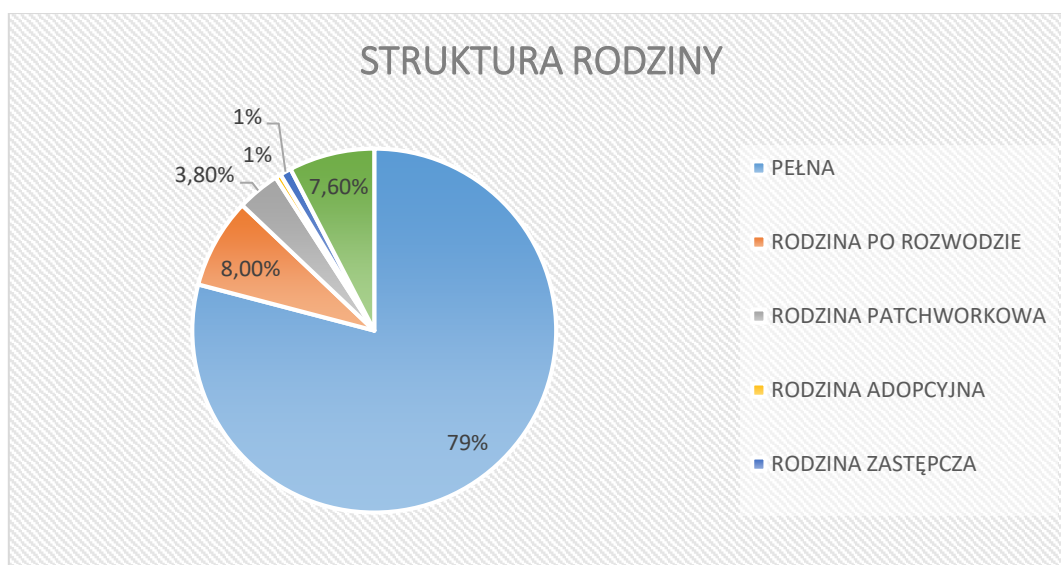
Uczniowie byli w większości mieszkańcami miasta (448 osób, 53 %) oraz wsi (334 osób, 39%), najmniej z ich wskazało na małe miasto (65 osób, 8%).

Wykres 5. Miejsce zamieszkania badanych uczniów

Źródło: opracowanie własne

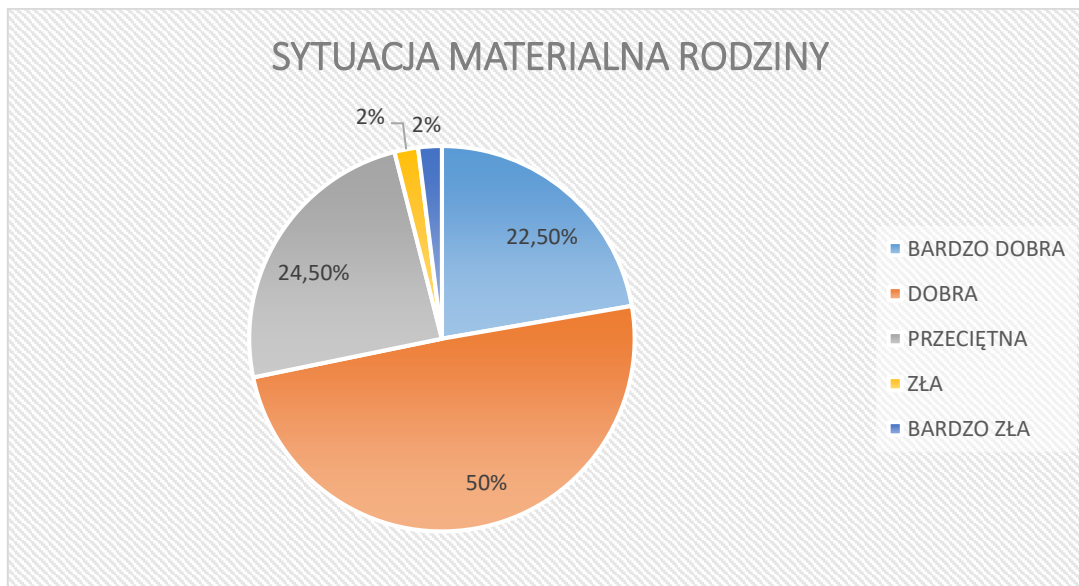
Zdecydowana większość ankietowanych pochodziła z rodzin pełnych (672, 79%), porównywalny odsetek z rodzin po rozwodzie (67, 8%) lub z rodzicem samotnie wychowującym dziecko (65, 7,6%). Najmniej respondentów wskazało na bycie w rodzinie patchworkowej (33, ok.4%) oraz adopcyjnej (4, ok.1 %) lub zastępczej (6, ok.1%).

Wykres 6. Struktura rodziny badanych uczniów

Źródło: opracowanie własne

Sytuację materialną rodziny badani oceniali najczęściej jako dobrą (50%) oraz przeciętną (24,5%) lub bardzo dobrą (22,5%). Jednak po około 2% uczniów określiło, iż sytuacja ta jest zła lub bardzo zła.

Wykres 7. Sytuacja materialna rodziny w ocenie respondentów

Źródło: opracowanie własne

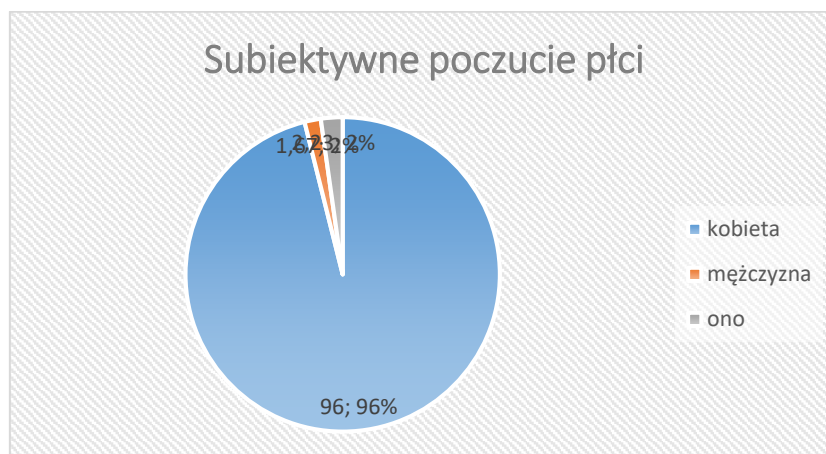
Na pytanie o pozycję w rodzeństwie badani uczniowie najczęściej wskazywali na bycie najstarszym (329, 39%) oraz najmłodszym dzieckiem (282, 33%). Mniejszy odsetek respondentów wskazał na bycie dzieckiem środkowym (129, 15%) lub jedynakiem (107, 13%).

03. WYNIKI

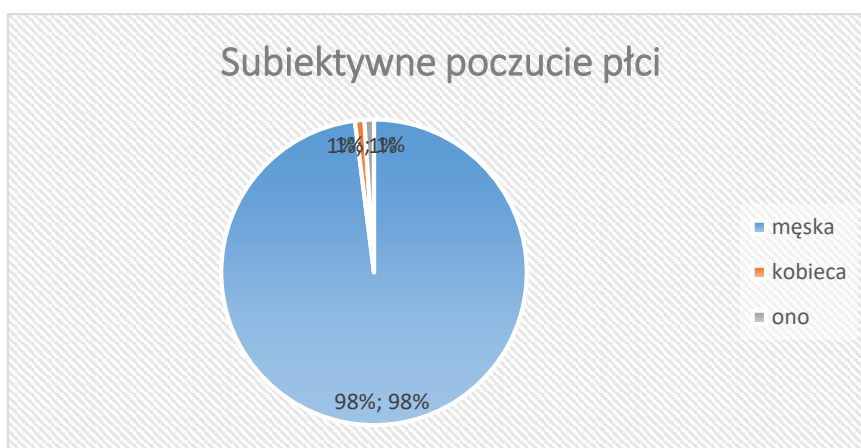
03.1. Płeć biologiczna a subiektywne poczucie płci

Badaną młodzież zapytano o subiektywne poczucie przynależności do płci kobiecej, męskiej lub ono. W grupie uczennic zdecydowana większość 96%(516) wskazała na płeć żeńską, niewielki odsetek respondentek zadeklarował poczucie przynależności do płci męskiej (1,67%,9) oraz ono (2,23%,12).

Wykres 8. Subiektywne poczucie płci w grupie uczennic
Źródło: opracowanie własne

W grupie uczniów również zdecydowana większość wskazała na poczucie przynależności do płci męskiej (98%, 303), tylko po 1% chłopców zadeklarowało poczucie płci żeńskiej oraz ono.

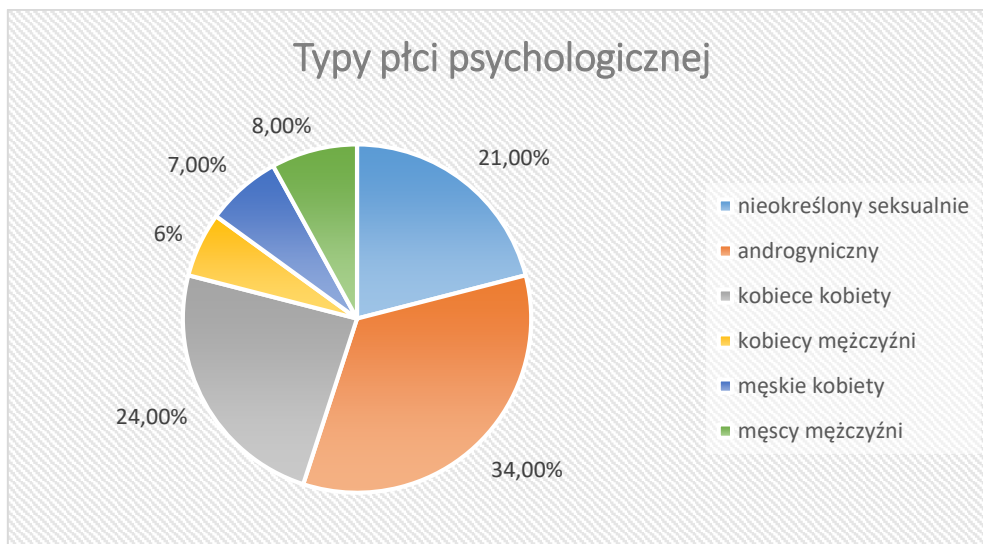

Wykres 9. Subiektywne poczucie płci w grupie uczniów
Źródło: opracowanie własne

Uzyskane dane pokazują, że zdecydowana większość badanej młodzieży, ponad 95%, deklaruje poczucie przynależności do płci zgodnej z płcią biologiczną.

03.2.. Typy płci psychologicznej w całej grupie uczniów

Poniżej przedstawiono dane uzyskane w Inwentarzu IPP w badanej grupie młodzieży.

Wykres 10. Typy płci psychologicznej w całej grupie badanej młodzieży

Źródło: opracowanie własne

Dane powyższe wskazują, iż w całej grupie uczniów dominują typy psychologiczne płci: androgyniczny (34%) oraz „kobiece kobiety” (24%), najmniej reprezentatywny jest typ „kobiecy mężczyźni” (6%) oraz „męskie kobiety” (7%). Zwraca uwagę, że ponad 20% badanych cechuje typ „nieokreślony seksualnie”, a tylko 8% chłopców identyfikuje się z typem „męscy mężczyźni”.

Uzyskane wyniki pokazują, że ponad 50% badanych uczniów cechują typy płci psychologicznej androgynicznej i nieokreślonej seksualnie. Pokazuje to, iż młodzież nie ma tendencji do określania siebie i funkcjonowania zgodnie ze społecznie typowym i jednoznacznie przypisanym danej płci wzorcem. Przypisuje sobie cechy typowe dla zarazem dla obu płci (34%) lub pozostaje neutralna (21%).

03.3. Typy płci psychologicznej w grupie dziewcząt i chłopców

W grupie uczennic ponad jedna trzecia respondentek uzyskała typ płci psychologicznej określony jako „kobieca kobieta” (38%), a także androgyniczny (33%). Najmniej z badanych określa typ „męska kobieta” (ok.12%). Zwraca uwagę, iż ok.17% uzyskało typ „nieokreślony seksualnie”.

Tabela 1 . Płeć psychologiczna w grupie uczennic

Płeć psychologiczna	Dziewczęta (N=537)	
	N	%
Osoby nieokreślone seksualnie	89	16,57
Osoby androgyniczne	179	33,33
Kobiece kobiety	206	38,36
Męskie kobiety	63	11,73

Źródło: badania własne

Z kolei w grupie uczniów niemal jedna trzecia badanych (27%) uzyskała typ płci psychologicznej „nieokreślony seksualnie”, a ponad jedna trzecia typ androgyniczny (35%). Następnie w zakresie typu męskiego – 20% chłopców określa „męski mężczyzna”, zaś 16% respondentów typ „kobiecy mężczyzna”.

Tabela 2 . Płeć psychologiczna w grupie uczniów

Płeć psychologiczna	Chłopcy (N=310)	
	N	%
Osoby nieokreślone seksualnie	85	27,41
Osoby androgyniczne	110	35,48
Kobiecy mężczyźni	51	16,45
Męscy mężczyźni	64	20,64

Źródło: badania własne

Porównanie wyników w grupach dziewcząt i chłopców pokazuje na większą zgodność pomiędzy płcią biologiczną a psychologiczną w grupie dziewcząt (niemal 40% badanych), niż chłopców (20% respondentów). W obu grupach ponad jedną trzecią uczniów cechuje typ androgyniczny, związany z utożsamianiem się z cechami i rolami obu płci. W grupie chłopców zwraca też uwagę znaczny odsetek osób o typie „nieokreślonym seksualnie” (27%).

Dane powyższe skłaniają do refleksji, iż większe zróżnicowanie w ramach poczucia płci psychologicznej można zaobserwować w grupie chłopców.

03.4. Typy płci psychologicznej a wiek badanych uczniów

Dane na temat charakterystyki poczucia płci psychologicznej u uczniów z uwagi na ich wiek: od 15 do 19 r.ż. przedstawiono w tabeli 3 i omówiono poniżej.

Tabela 3. Płeć psychologiczna w grupie uczniów zróżnicowanych z uwagi na wiek

Płeć psychologiczna	Uczniowie 15-letni (N=194)		Uczniowie 16-letni (N=264)		Uczniowie 17-letni (N=254)		Uczniowie 18-letni (N=112)		Uczniowie 19-letni (N=23)	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Osoby nieokreślone seksualnie	54	27,83	60	22,72	53	20,86	16	14,2	4	17,39
Osoby androgyniczne	43	22,16	102	38,63	85	33,46	37	33,03	11	47,82
Kobiece kobiety	57	29,38	47	17,8	69	27,16	30	26,78	4	17,39
Męskie kobiety	11	5,67	26	9,84	18	7,08	7	6,25	-	
Kobięcy mężczyźni	12	6,18	13	4,92	12	4,72	13	11,61	1	4,34
Męscy mężczyźni	18	9,27	16	6,06	17	6,69	9	8,03	3	13,04

Źródło: badania własne

Uzyskane wyniki pokazują zróżnicowanie w ramach typów płci psychologicznej charakterystycznej dla poszczególnych grup wiekowych.

W grupie uczniów najmłodszych, 15letnich, najbardziej reprezentatywny, dotyczący po około jednej trzeciej tej populacji, jest typ kobiece kobiety oraz nieokreślony seksualnie, natomiast najmniejszy odsetek (około 6%) cechuje typ płci męskie kobiety.

W grupie respondentów 16-letnich dominującym typem płci psychologicznej jest typ androgyniczny (niemal 40%), a zaraz po nim typ nieokreślony seksualnie (23%). W najmniejszym odsetku (około 5%) wystąpił typ płci kobięcy mężczyźni.

Uczniów 17-letnich i 18-letnich najbardziej cechował androgyniczny typ płci psychologicznej (ponad 30%) oraz typ kobiece kobiety (ok. 27%), zaś w najmniejszym zakresie w grupie 17-latków typ kobięcy mężczyźni (ok.5%), a w grupie 18-latków męskie kobiety (6%).

Z kolei w najstarszej grupie zdecydowana większość 19-latków (48%) uzyskało androgyniczny typ płci psychologicznej, jednak jest to najmniej liczna grupa populacji (N=23).

Analiza typów płci psychologicznej w poszczególnych grupach wiekowych pokazuje, iż dominującym typem jest typ androgyniczny, zwłaszcza w grupie uczniów 19-letnich, lecz są oni najmniej liczną populacją. Zwraca uwagę, że w grupach młodszych uczniów wyraźniej zarysowuje się też typ nieokreślony seksualnie. Z kolei w ramach typów zgodnych z płcią biologiczną w zdecydowanie większym stopniu występują kobiety w porównaniu do typu mężczy mężczyźni.

03.5. Typy płci psychologicznej uczniów a typ szkoły ponadpodstawowej

Porównanie danych dotyczących płci psychologicznej uczniów uczęszczających do różnego typu szkół ponadpodstawowych pokazało zróżnicowanie wyników.

Tabela 4. Płeć psychologiczna w grupie uczniów szkół ogólnokształcących

Płeć psychologiczna	Uczniowie liceum (N=542)	
	N	%
Osoby nieokreślone seksualnie	97	17,89
Osoby androgyniczne	190	35,05
Kobiece kobiety	157	28,96
Męskie kobiety	46	8,48
Kobięcy mężczyźni	30	5,53
Męscy mężczyźni	22	4,05

Źródło : badania własne

Uczniów szkół ogólnokształcących charakteryzował w największym odsetku androgyniczny typ płci psychologicznej (35%) oraz typ kobiece kobiety (ok. 29%). Najmniej respondentów uzyskało typ męscy (4%) i kobięcy (5%) mężczyźni.

Tabela 5. Płeć psychologiczna w grupie uczniów techników

Płeć psychologiczna	Uczniowie technikum (N=252)	
	N	%
Osoby nieokreślone seksualnie	64	25,39
Osoby androgyniczne	82	32,53
Kobiece kobiety	40	15,87
Męskie kobiety	13	5,15
Kobięcy mężczyźni	23	9,12
Męscy mężczyźni	27	10,71

Źródło: badania własne

W grupie respondentów techników dominującym typem płci psychologicznej jest typ androgyniczny (32%), a zaraz po nim typ nieokreślony seksualnie (235). W najmniejszym odsetku (5%) wystąpił typ płci męskie kobiety.

Tabela 6. Płeć psychologiczna w grupie uczniów szkół branżowych

Płeć psychologiczna	Uczniowie szkoły branżowej (N=53)	
	N	%
Osoby nieokreślone seksualnie	13	24,52
Osoby androgyniczne	16	30,18
Kobiące kobiety	9	16,98
Męskie kobiety	4	7,54
Kobięcy mężczyźni	5	9,43
Męscy mężczyźni	6	11,32

Źródło: badania własne

W grupie uczniów ze szkół branżowych zaobserwowano podobną tendencję, jak u uczniów techników: największy odsetek cechował androgyniczny (30%) oraz nieokreślony seksualnie (45%) typ płci psychologicznej. Podobnie też w najmniejszym odsetku (7%) wystąpił typ płci męskie kobiety.

03.6. Typy płci psychologicznej uczniów a struktura rodziny

Dane dotyczące rozkładu płci psychologicznej z uwagi na strukturę rodziny przedstawiono w tabeli poniżej.

Tabela 7. Płeć psychologiczna uczniów a struktura rodziny

Płeć psychologiczna	Uczniowie z rodzin pełnych (N=672)		Uczniowie z rodzin zastępczych (N=6)		Uczniowie z rodzin adopcyjnych (N=4)		Uczniowie z rodzin patchworkowych (N=33)		Uczniowie z rodzin po rozwodzie (N=67)		Uczniowie z rodzin z rodzicem samotnie wychowującym dziecko (N=65)	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Osoby nieokreślone seksualnie	143	21,27	-	-	-	-	2	6,06	13	19,40	15	23,07
Osoby androgyniczne	223	33,18	2	33,33	2	50	17	51,51	25	37,31	20	30,76
Kobiące kobiety	171	25,44	1	16,66	-	=	6	18,18	13	19,40	14	21,53
Męskie kobiety	52	7,73	1	16,66	-	-	5	15,15	4	5,97	3	4,61
Kobiący mężczyźni	35	5,20	-	-	1	25	1	3,03	4	5,97	10	15,38
Męscy mężczyźni	48	7,14	2	33,33	1	25	2	6,06	8	11,94	3	4,61

Źródło: badania własne

Uczniowie w zdecydowanej większości (N=672) pochodzili z rodzin pełnych. Tą grupę respondentów cechował w największym zakresie typ płci psychologicznej androgyniczny (33%) oraz typ kobiece kobiety (25%) i nieokreślony seksualnie (21%).

Następnie najbardziej liczne grupy respondentów tworzyli uczniowie z rodzin po rozwodzie (N=67) oraz z rodzicem samotnie wychowującym dziecko (N=65). Również w tych grupach dominuje androgyniczny typ płci psychologicznej (ponad 30% badanych), następnie dominują typy: nieokreślony seksualnie oraz kobiece kobiety.

W grupie uczniów z rodzin patchworkowych zdecydowanie dominującym typem płci psychologicznej jest typ androgyniczny (ponad 50%), jednak jest to grupa o niewielkiej liczbie respondentów (N=33).

Najmniej uczniów pochodziło z rodzin adopcyjnych oraz zastępczych, wśród tych respondentów również zaobserwowano tendencję reprezentowania w największym stopniu androgynicznego typu płci psychologicznej, jednak liczebność tych grup (po kilka osób) nie pozwala na wyciągnięcie uprawnionych wniosków.

03.7. Typy płci psychologicznej uczniów a sytuacja materialna rodziny

Dane dotyczące rozkładu płci psychologicznej z uwagi na sytuację materialną rodziny przedstawiono w tabeli poniżej.

Tabela 8. Płeć psychologiczna uczniów a sytuacja materialna rodziny

Płeć psychologiczna	Sytuacja materialna rodziny bardzo dobra (N=190)		Sytuacja materialna rodziny dobra (N=424)		Sytuacja materialna rodziny przeciętna (N=208)		Sytuacja materialna rodziny zła (N=14)		Sytuacja materialna rodziny bardzo zła (N=11)	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Osoby nieokreślone seksualnie	32	16,84	82	19,33	52	25	6	42,85	4	36,36
Osoby androgyniczne	80	42,10	151	35,61	55	26,44	2	14,28	2	18,18
Kobiece kobiety	34	17,89	110	25,94	61	29,32	3	21,42	1	9,09
Męskie kobiety	16	8,42	27	6,36	16	7,69	2	14,28	-	-
Kobięcy mężczyźni	10	5,26	22	5,18	16	7,69	1	7,14	-	-
Męscy mężczyźni	18	9,47	32	7,54	8	3,84	-	-	4	26,36

Źródło: badania własne

W ocenie zdecydowanej większości respondentów (N=614) sytuacja materialna ich rodziny jest dobra i bardzo dobra. Dla tej grupy osób najbardziej reprezentatywny był androgyniczny typ płci psychologicznej, a w dalszej kolejności typ kobiece kobiety.

W grupie uczniów określających sytuację materialną rodziny jako przeciętną (N=208) wystąpiło znaczne zróżnicowanie w poczuciu płci psychologicznej. Niemal 30% uzyskało typ kobiece kobiety, natomiast około jedną czwartą badanych cechował androgyniczny lub nieokreślony typ płci psychologicznej.

Z kolei wśród uczniów, którzy określili sytuację materialną jako złą i bardzo złą (N=25) zdecydowanie dominuje typ płci psychologicznej nieokreślony seksualni (łącznie niemal 80% respondentów). Liczebność tych grup nie pozwala jednak na wyciąganie uprawnionych wniosków.

05. WNIOSKI

Porównanie rozkładu typów płci psychologicznej w grupie młodzieży ze szkół ponadpodstawowych pokazuje, iż:

1. w całej grupie uczniów dominują typy psychologiczne płci: androgyniczny oraz „kobieca kobiety” i nieokreślony seksualnie
2. w grupie uczennic ponad jedna trzecia respondentek uzyskała typ płci psychologicznej określony jako „kobieca kobieta” oraz androgyniczny
3. w grupie uczniów najczęściej występował typ androgyniczny oraz nieokreślony seksualnie”
4. w grupach uczniów wyodrębnionych z uwagi na wiek zaobserwowano, że dominującym typem jest typ androgyniczny, zwłaszcza w grupach uczniów najstarszych, natomiast w grupach uczniów najmłodszym wyraźna jest tendencja do występowania typu nieokreślony seksualnie
5. rodzaj szkoły zróżnicował rozkład typów płci psychologicznej: uczniów szkół ogólnokształcących w największym odsetku cechował typ androgyniczny i kobiece kobiety, z kolei uczniów techników i szkół branżowych typ androgyniczny i nieokreślony seksualnie
6. zmienna struktury rodziny pokazała niewielkie zróżnicowanie typów płci psychologicznej, dominującym był typ androgyniczny; zauważono jednak iż w rodzinach pełnych najwięcej dziewcząt identyfikuje się z typem kobieca kobieta, w grupie respondentów wychowywanych przez jednego rodzica występuje skłonność do typu nieokreślony seksualnie, zaś wśród uczniów z rodzin patchworkowych dominuje zdecydowanie typ androgyniczny; z uwagi na zbyt duże dysproporcje liczebności wyodrębnionych grup spostrzeżenia te należy traktować z dużą ostrożnością
7. kryterium statusu materialnego rodziny pozwoliło na wyodrębnienie różnic w układzie typów płci psychologicznej badanej młodzieży; respondenci o dobrym statusie najczęściej charakteryzowali się typem androgynicznym, uczniowie z rodzin o przeciętnym statusie wykazywali duże zróżnicowanie typów płci psychologicznej, z kolei uczniów w najtrudniejszej sytuacji materialnej cechował typ nieokreślony seksualnie, jednak dane te wymagają weryfikacji z uwagi na niewielką liczebność tej grupy uczniów

Na podstawie powyższych danych można wyciągnąć następujące wnioski ogólne:

- młodzież w okresie późnej adolescencji najczęściej cechuje androgyniczny typ płci psychologicznej
- w grupie dziewcząt w porównaniu z chłopcami występuje zdecydowanie silniejsza tendencja do identyfikowania typu płci psychologicznej z typem płci biologicznej (kobiece kobiety)
- w grupie chłopców występują znaczne trudności z identyfikowaniem typu płci psychologicznej z biologiczną, większość respondentów uzyskała typ androgyniczny lub nieokreślony seksualnie
- zmienna wieku pozwala na obserwację, iż w grupie uczniów najmłodszych (15- i 16-letnich) wyraźnie zarysowuje się typ nieokreślony seksualnie, a zatem występują pewne trudności z poczuciem płci, natomiast wraz z wiekiem nasila się tendencja do występowania androgynicznego typu płci psychologicznej
- zmienna rodzaju szkoły pozwoliła na obserwację, iż o ile uczniowie ze wszystkich placówek oświatowych cechuje w największym stopniu typ androgyniczny, to większa zgodność z płcią biologiczną występuje w grupie respondentów ze szkół ogólnokształcących, zaś w pozostałych typach szkół wyraźnie zarysowuje się typ płci psychologicznej nieokreślony seksualnie
- zmienna struktury rodziny w niewielkim stopniu różnicuje rozkład typów płci psychologicznej, w każdej z nich dominuje typ androgyniczny,
- zmienna statusu materialnego rodziny pokazuje, iż tendencja do występowania typu androgynicznego zwiększa się wraz z poziomem dobrobytu rodziny, przy czym u uczniów z rodzin o przeciętnym statusie zauważono duże zróżnicowanie w poczuciu płci psychologicznej

Uzyskane dane wskazują, że badana młodzież w największym odsetku identyfikuje się z androgynicznym typem płci psychologicznej. Stopień tej identyfikacji jest zróżnicowany w zależności od czynników demograficzno-społecznych.

Wyniki tych badań wymagają weryfikacji w dalszych badaniach, które należałoby przeprowadzić na znacznie liczniejszej i ogólnokrajowej populacji młodzieży obojga płci.

Kontroli należałoby także poddać inne zmienne, dotyczące kondycji psychologicznej młodzieży. Interesujące byłoby też uchwycenie dynamiki rozwoju płci psychologicznej i przeprowadzenie analizy porównawczej danych z wynikami młodzieży obu płci w okresie wczesnej adolescencji, tj. w wieku od 10/12 do 15 lat.

06. REKOMENDACJE

Zgromadzone i przekazane Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej nr 3 w Radomiu wyniki badań mają bardzo dużą wartość praktyczną. Uzyskane dane mogą posłużyć placówce do współpracy ze szkołami ponadpodstawowymi w zakresie:

- opracowania szkolnego programu edukacyjnego dla młodzieży mającego na celu podniesienie wiedzy o kształtowaniu i przejawach płci psychologicznej, przy czym należy zwrócić szczególną uwagę na oddziaływania skierowane do chłopców, uczniów z młodszych klas szkół ponadpodstawowych oraz uczęszczających do szkół branżowych i zawodowych
- opracowania programu szkoleniowego dla nauczycieli i kadry pedagogicznej na temat rozwoju poczucia płci psychologicznej młodzieży i jego zróżnicowanych przejawach
- opracowania programu edukacyjnego dla rodziców na temat poczucia płci psychologicznej młodzieży i jej przejawach
- przeprowadzenia warsztatów dla uczniów:
  - rozwijających umiejętności akceptowania zmian towarzyszących procesowi dojrzewania płciowego,
  - podnoszących rozumienie potrzeb dotyczących eksperymentowania z wizerunkiem zewnętrznym związanym z cechami płci
  - dotyczących rozumienia zależności pomiędzy płcią biologiczną, tożsamością płciową a orientacją seksualną
  - dostarczających umiejętności kształtowania własnej postawy wobec przemian percepcji płci
- przeprowadzenia warsztatów dla kadry pedagogicznej podnoszących
  - umiejętności pracy z młodzieżą przejawiającą kryzys w kształtowaniu tożsamości płciowej
  - świadomość zmian dotyczących percepcji płci i jej wyrażania u dorastających w ostatnim dziesięcioleciu
  - kompetencje w udzielaniu fachowej pomocy młodzieży z zaburzeniami tożsamości płciowej
- przeprowadzenia warsztatów dla rodziców dotyczących
  - umiejętności rozmowy z dorastającymi dziećmi na temat kształtującej się tożsamości płciowej
  - radzenia sobie z emocjami nastolatków, towarzyszącymi procesowi kształtowania tożsamości płciowej
  - podniesienia świadomości zmian w percepcji cech płci w ostatnich dziesięcioleciach

- prowadzenia działań profilaktycznych przeciwdziałających zaburzeniom tożsamości, w tym tożsamości płciowej u dorastających; warto uwzględnić tu trzy poziomy oddziaływań profilaktycznych:
  1. Profilaktyki uniwersalnej, skierowanej do wszystkich uczniów, ukierunkowanej na zagadnienia związane z promocją zdrowego postrzegania własnego Ja i ciała w okresie adolescencji oraz rozwijanie umiejętności radzenia sobie z emocjami w sytuacjach trudnych. Działania z tego poziomu profilaktyki realizowane są przede wszystkim przez nauczycieli, pedagogów i psychologów szkolnych.
  2. Profilaktyki selektywnej, skierowanej do grupy zwiększonego ryzyka, czyli uczniów, którzy są narażeni na rozwój zaburzeń w zakresie tożsamości płciowej . Działania w zakresie profilaktyki selektywnej prowadzone są przez psychologów i pedagogów szkolnych, a także specjalistów w poradniach psychologiczno-pedagogicznych
  3. Profilaktyki wskazującej, skierowanej do grupy uczniów przejawiających symptomy zaburzenia tożsamości płciowej. Obejmuje ona działania interwencyjne i prowadzenie oddziaływań terapeutycznych wobec uczniów doświadczających trudności w zakresie tożsamości płciowej i poczucia płci psychologicznej
- uwzględnienia czynników ochronnych i czynników ryzyka w ramach oddziaływań profilaktycznych, związanych z środowiskiem rodzinnym, szkolnym oraz wpływem kulturowym
- budowania wiedzy uczniów, z uwzględnieniem klimatu zaufania, na temat form profesjonalnego wsparcia psychologicznego, zarówno w szkole, jak i poza szkołą, a także ewentualnego wsparcia medycznego i prawnego w sytuacji doświadczania kryzysu tożsamości płciowej i poczucia płci psychologicznej
- wprowadzenia superwizji dla nauczycieli, jako formy wsparcia oddziaływań wychowawczych i dydaktycznych nauczycieli wobec uczniów z trudnościami lub zaburzeniami poczucia tożsamości płciowej
- tworzenia programów przeciwdziałających przemocy rówieśniczej wobec uczniów z zaburzeniami tożsamości płciowej

W powyższych oddziaływaniach o charakterze edukacyjno-szkoleniowym oraz profilaktycznym i terapeutycznym należy szczególnie uwzględnić :

- potrzebę dostarczenia wiedzy na temat płci psychologicznej, tożsamości płciowej, roli płciowej, orientacji seksualnej, a także percepcji ciała, rozróżniania tych konstruktów i ich znaczenia w okresie dorastania
- przeciwdziałanie stereotypowemu postrzeganiu atrybutów płci
- uwrażliwienie na zmieniające się charakterystyki płci z uwagi na przebiegające transformacje społeczno-kulturowo-ekonomiczne
- problematykę tożsamości młodzieży i znaczenie dla jej kształtowania wymiaru płciowego, osobowościowego i społecznego
- radzenie sobie z emocjami towarzyszącymi procesowi kształtowania tożsamości młodzieży,
- rolę mass-mediów i Internetu w budowaniu wizerunku płci
- rolę oddziaływań kulturowych dotyczących płci

Niniejsze badania mają charakter pilotażowy, jednak pozwoliły na dostarczenie wielu interesujących danych, mogących stanowić podstawę do formułowania hipotez ukierunkowujących dalsze poszukiwania.

06. BIBLIOGRAFIA

1. Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42, 155-162.
2. Bem, S. L. (1976). Probing the promise of androgyny. W: A. G. Kaplan, J. P. Bean (red.), *Beyond sex-role stereotypes. Reading toward a psychology of androgyny* (s. 47-62). Boston – Toronto: Little, Brown and Company.
3. Bem, S. L. (1981). Gender schemata theory. A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 88(4), 354-364.
4. Bem, S. L. (2000). *Męskość, kobiecość. O różnicach wynikających z płci*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
5. Brzezińska, A. Dąbrowska, J., Pełkowska, M., Staszczak, J. (2002). Płeć psychologiczna jako czynnik ryzyka zaburzeń zachowania u młodzieży w drugiej fazie adolescencji. *Czasopismo Psychologiczne*, 8 (1), 75-28.
6. Deborah, B. (2000). *Mózg i płeć – o biologicznych różnicach między kobietami a mężczyznami*. Warszawa: Wydawnictwo Prószyński i S-ka.
7. Gulczyńska A., Jankowiak B., Tożsamość płciowa w rozwoju psychoseksualnym człowieka „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2009, nr 2, s. 30-39
8. Hołówka, T. (1982). *Nikt nie rodzi się kobietą*. Warszawa: Wydawnictwo “Czytelnik”.
9. Imieliński, K, Dulko, S. (1988). *Przekleństwo androgyne*. Warszawa: PWN.
10. Karkowska M., *Płeć i tożsamość. Kształtowanie tożsamości płciowej mężczyzn*
11. w świetle wybranych teorii, Katedra Badań Edukacyjnych Uniwersytet Łódzki [w:] https://www.researchgate.net/profile/MagdaKarkowska/publication/318795991_Plec_i_tozsamosc [dostęp 02.10.2023]
12. Kuczyńska, A.(1992a). Płeć psychologiczna. Podstawy teoretyczne, dane empiryczne oraz narzędzie pomiaru. *Przegląd Psychologiczny*, 35 (2), 237-247. 26.
13. Kula K., Słowikowska-Hilczer J., *Badania kliniczne i doświadczalne nad różnicowaniem płci mózgu*, „Endokrynol. Pol.” 2003a, nr 4, s. 472–475
14. Kula K., Słowikowska-Hilczer J., *Kliniczne znaczenie badań nad różnicowaniem i dymorfizmem płciowym mózgu*, „Psych. Prakt. Ogólnolek.” 2003b, nr 3, s. 7–16
15. Miluska J., *Przekształcanie ról płciowych a szanse kobiet*, [w:] J. Miluska, W. Pakszys (red.), *Humanistyka i płeć (I). Studia kobiece z psychologii, filozofii i historii*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1995, s. 19-38
16. Miluska, J. (1996) *Tożsamość kobiet i mężczyzn w cyklu życia*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

17. Schmidt-Waldherr, H. (2001). Mężczyźni, kobiety i pieniądze. Równości i różnice między kobietami a mężczyznami w dobie przewrotów. W: A. Wachowiak (red.), Jak żyć? Wybrane problemy jakości życia (s. 163-180). Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.
18. Seligman M.E.P., Walker E.F., Rosenhan D.L., Psychopatologia, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2003
19. Shaffer, D. R. (1985). Developmental psychology. Monterey: Books/Cole Company.
20. Strykowska, M. (1992). Regulacyjna funkcja tożsamości płciowej kobiet a ich praca zawodowa. Kolokwia Psychologiczne, 1, 121-136.
21. Szaras-Czapnik M., Romer T. E., Zaburzenia różnicowania narządów płciowych, [w:] T.E. Romer (red.). Zaburzenia hormonalne dzieci i młodzieży, Wydawnictwo Omnitech Press, Warszawa 2013, s. 140-149
22. Szyszka M., Męska kobieta czy kobiecy mężczyzna – role małżeńsko-rodzinne we współczesnej rodzinie polskiej, [w:] W. Muszyński, E. Sikora (red.) Miłość, wierność i uczciwość na rozstajach współczesności. Kształt rodziny współczesnej, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, s. 217-223
23. Urban, B. (2000). Zaburzenia w zachowaniu i przestępczość młodzieży. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
24. Wejnert, B. (2001). Dynamika zmian makrospołecznych i ich wpływ na życie kobiet. W: A. Wachowiak (red.), Jak żyć? Wybrane problemy jakości życia (s. 195-203). Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.

Spis wykresów

Wykres. 1. Płeć biologiczna respondentów	13
Wykres. 2. Subiektywne poczucie płci badanych	13
Wykres. 3. Wiek badanych uczniów	14
Wykres. 4. Typy szkół, do których uczęszczają respondenci	14
Wykres. 5. Miejsce zamieszkania badanych uczniów	15
Wykres. 6. Struktura rodziny badanych uczniów	15
Wykres. 7. Sytuacja materialna rodziny w ocenie respondentów	16
Wykres. 8. Subiektywne poczucie płci w grupie uczennic	17
Wykres. 9. Subiektywne poczucie płci w grupie uczniów	17
Wykres 10. Typy płci psychologicznej w całej grupie badanej młodzieży	18

Spis tabel

Tabela 1 . Płeć psychologiczna w grupie uczennic	19
Tabela 2 . Płeć psychologiczna w grupie uczniów	19
Tabela 3. Płeć psychologiczna w grupie uczniów zróżnicowanych z uwagi na wiek	20
Tabela 4. Płeć psychologiczna w grupie uczniów szkół ogólnokształcących	22
Tabela 5 . Płeć psychologiczna w grupie uczniów techników	22
Tabela 6. Płeć psychologiczna w grupie uczniów szkół branżowych	23
Tabela 7. Płeć psychologiczna uczniów a struktura rodziny	24
Tabela 8. Płeć psychologiczna uczniów a sytuacja materialna rodziny	25